

سیره نبوی در مقابله با جرائم و مفاسد اجتماعی از دیدگاه پیامبر اکرم (ص)

الهه قلی پور^۱

چکیده

هدف اصلی این پژوهش بررسی سیره نبوی در مواجهه با جرایم و آسیب‌های اجتماعی می باشد. کشف سیره ی نبوی (ص) در برخورد با مفاسد و رسیدگی به جرایم یکی از نیازهای حیاتی جامعه ی مسلمین است. گر چه زوایای مختلف زندگی پیامبر توسط تاریخ نگاران سیره نویسان و ناقلان روایات مورد بحث قرار گرفته است ولی سیره ی حضرت در مقابله با مفاسد و رسیدگی به جرایم بحث نشده است. کشف سیره نبوی در مقابله با مفاسد و جرایم زمانی اهمیت بیشتری پیدا می کند که توجه شود جرم انگاری و شیوه ی رسیدگی به آن از اموری است که دلیل قرآنی یا نص صریح روایی لازم دارد. نگارنده با تأکید بر اینکه رسول گرامی اسلام (ص) در شناسایی، درمان و مبارزه با کجروی‌های اخلاقی جامعه، اهتمام ویژه‌ای داشتند، اصول حاکم بر سیره ایشان را تبیین کرده است و بدون پرداختن به مقدمات شیوه ی پیامبر و در مقابله با مفاسد و جرایم در دوران های مختلف را مورد بحث قرار می دهیم. در این پژوهش که داده ها با استفاده روش کتابخانه ای جمع آوری شدند. مشخص شد که پیامبر (ص) ضمن برخورد با آسیب‌های اجتماعی، سیاست‌های لازم در تقویت جامعه را در پیش گرفتند. و در حوزه عوامل سیاسی نیز، با تقویت دولت در سایه و اجرای سیاست‌های فقرزدایی، برقراری عدالت، مبارزه با برخی مظاهر فساد و ارائه الگوی زندگی اجتماعی با دو رویه فرهنگی کردن دین و دینی کردن فرهنگ، اهداف خود را پیش بردند.

واژگان کلیدی: آسیب اجتماعی، جرم انگاری، رسیدگی جرایم، مفاسد

^۱ - طلبه سطح ۲ حوزه علمیه خواهران حضرت زینب (ص) Elahegholepoor1402@gmail.com

از جمله مسائلی که جوامع انسانی گرفتار آنند مشکل فساد است. فساد در حوزه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی فرهنگی و اقتصادی سبب به وجود آمدن بی عدالتی، فاصله طبقاتی و در نهایت نارضایتی مردم و از هم گسیختگی نظام اداری حکومت‌ها می‌شود. نظام‌های سیاسی دنیا هر کدام برای جلوگیری از فساد و مقابله با این پدیده شوم قوانین و مقرراتی وضع کرده‌اند تا بتوانند از به وجود آمدن مشکلات و نابسامانی‌های حاصل از فساد جلوگیری کنند، اما نتوانسته‌اند برنامه جامع و کاملی در مقابله با فساد مطرح کنند. اسلام، به عنوان آخرین و کاملترین دین الهی برنامه جامع تربیتی برای همه مراحل زندگی انسان از انتخاب همسر گرفته تا لقمه حلال انعقاد نطفه تربیت فرزند و داده، تا از به وجود آمدن فساد پیش‌گیری کند در مرحله بعدی یعنی در صورت به وجود آمدن فساد نیز، شیوه‌های عقلانی و مناسبی در نظر گرفته تا فساد از جامعه برچیده شود. قرآن کریم، نخستین سندی است که ما را به اسوه‌گیری از پیامبر اکرم (ص) امر می‌کند. پیامبر اعظم (ص) از آن جهت اسوه است که شأن مهم او تعلیم و تربیت انسانهاست. از آنجا که او به درجه‌ای از کمال رسیده است که از افتادن به پرتگاه لغزش‌ها و خطاها مصون است و تمام فضایل در او متجلی هستند، همه رفتارهای او صحیح است. بنابراین رسول اکرم (ص) خود کتابی از آداب و نکته‌هاست و سیره او همچون منبع و مرجعی است که گفته‌ها و مکتوبات وی معیار صحت هر امری است. از آیات قرآن چنین استنباط می‌شود که مفاصد اجتماعی در عصر نبوی، اعم از زمان بعثت و هجرت فراگیر بوده است. قرآن کریم درباره برخی از این مفاصد می‌فرماید يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يَبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلِهِمْ وَلَا يَعْصِيَنَّكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْنَهُنَّ وَأَسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ^۱: ای پیامبر! هنگامی که زنان مؤمن نزد تو می‌آیند و با تو بیعت می‌کنند که چیزی را شریک خدا قرار ندهند، دزدی و زنا نکنند، فرزندان خود را نکشند، تهمت و افتراپی پیش‌دست و پای خود نیاورند و در هیچ کار شایسته‌ای مخالفت از فرمان تو نکنند، با آنها بیعت کن و برای آنان از درگاه خداوند آمرزش بطلب که خداوند آمرزنده و مهربان است» همان گونه که ملاحظه شد، این مفاصد و مفاصد دیگری همچون رباخواری و رفتار تحقیرآمیز با زنان مربوط به دوران بعثت و قبل از هجرت نبی اعظم (ص) می‌شود و پس از هجرت به مدینه و تشکیل حکومت، این اعمال به عنوان جرم معرفی شد؛ اما این بدان معنا نیست که پس از هجرت هیچ جرمی در جامعه اسلامی وجود نداشت، بلکه در این زمان نیز مفاصدی همچون محاربه و ترور وجود داشت. قرآن کریم در آیه ۳۳ سوره مائده، به جرم محاربه اشاره می‌کند و می‌فرماید إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ

عَظِيمٌ^۳» همانا کیفر آنان که با خدا و رسول به جنگ برخیزند و در زمین به فساد کوشند جز این نباشد که آن‌ها را به قتل رسانده، یا به دار کشند و یا دست و پایشان به خلاف یکدیگر بپُرند و یا به نفی و تبعید از سرزمین (صالحان) دور کنند. این ذلت و خواری عذاب دنیوی آنهاست و اما در آخرت به عذابی بزرگ معذب خواهند بود. از آنجا که کشف سیره نبوی (ص) در برخورد با مفسد و رسیدگی به جرایم یکی از نیازهای حیاتی جوامع اسلامی است، و توجه و عمل به سیره و روش پیامبر اسلام (ص) می‌تواند راه‌گشای بسیاری از مشکلات امروزی بشریت باشد پرداخت به این موضوع از اهمیت و ضرورت خاصی برخوردار است. باید دانست که هدف رسول اکرم (ص) از مبارزه با مفسد اجتماعی، رساندن انسان و جامعه بشری به فلاح و رستگاری است؛ زیرا انسان موجودی است که برای رسیدن به سعادت و خوش‌بختی نیازمند الگو و اسوه نیکو می‌باشد که بتواند با پی‌روی از او عقل و فطرت خود را شکوفا کند و زمینه خوش‌بختی خویش را فراهم نماید. برای رفع این نیاز حیاتی، خداوند متعال، پیامبرش را به عنوان اسوه حسنه معرفی می‌نماید: "لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا"^۴ "مسلم برای شما در زندگی رسول خدا سرمشق نیکویی بود، برای آن‌ها که امید به رحمت خدا و روز رستاخیز دارند و خدا را بسیار یاد می‌کنند. بر این اساس مسلمانان موظف هستند که تمام ابعاد شخصیت حضرت را مورد تحقیق قرار دهند تا مقدمه پی‌روی از ایشان برای آنان فراهم آید. در این نوشتار بر آنیم تا روشهای پیشگیری از فساد و شیوه‌های مقابله با تخلف و فساد را در سیره حضرت نبوی بررسی کنیم تا با پیروی از سیره و روش آن حضرت شاهد برچیده شدن فساد در سطوح مختلف جامعه اسلامی باشیم. در این مقاله در پی پاسخ به این سوال هستیم که پیامبر اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) در مقابله با جرایم و مفسد اجتماعی چه گونه برخورد می‌کردند؟

مفهوم شناسی

برای جلوگیری از التقاط معنایی مخاطب که باعث کج فهمی و نارسایی مفهوم حقیقی نوشته می‌شود، در بخش ذیل عنوان مفهوم شناسی لغوی و اصطلاحی به تبیین و توضیح واژه جرم و آسیب اجتماعی پرداخته میشود تا مخاطب زیر سایه فهم صحیح لغوی و اصطلاحی واژه فوق فهمی متناسب با غرض نوشته داشته باشد.

جرم در لغت و اصطلاح

معنای لغوی جرم: جرم در معنای لغوی مترادف گناه، تعدی، خطا و عصیان آمده است.^۵ و جمع آن اجرام و جروم است.^۶

^۳ - مائده : ۳۳

^۴ - اعزاب : ۲۱

^۵ - دهخدا، لغت نامه، ص ۷۶۵۷.

^۶ - عمید، فرهنگ فارسی عمید، ص ۶۸۶.

بنابراین جرم در معنای لغوی دارای محدوده وسیعی است و هم شامل بزه می شود و هم گناه و استعمال آن در زبان فارسی و بعنوان فعل و یا ترک فعل قابل کیفر عاری از اشکال نیست. در واقع بزه، معادل کلمه جریمه است و جریمه اخص از جرم عمل یا ترک عملی است که قانون آن را با عقوبیت و تنبی بدنی تعقیب می کند.^۷

معنای اصطلاحی جرم: تعریف مصطلح جرم از معنای لغوی آن فاصله داشته و برحسب رشته مربوطه، شرایط و قیودی بر معنای لغوی وارد شده است. تعریف جرم برحسب نظر اندیشمندان و براساس رشته های که جرم را مورد مطالعه قرار می دهند، متنوع و متفاوت است. از حیث رشته های علوم انسانی، تعاریف ارائه شده از جرم در علم فقه، حقوق و فلسفه به شرح ذیل می باشد.

فقه: در فقه امامیه جرم تعریف نشده و فقها جرم را با توجه به مجازاتی که شرع برای آنها پیش بینی کرده است، معرفی نموده اند. از دیدگاه برخی از حقوقدانان اسلامی معاصر، جرم مخالفت اوامر و نواهی کتاب و سنت یا ارتکاب عملی است که به تباهی فرد یا جامعه بینجامد و از طرف شارع برای آن ضمانت اجرای جزایی مقرر شده است.^۸

جرم در زبان قرآن و به تبع آن در فقه اسلامی، عبارتست از انجام دادن فعل یا گفتن قولی است که شارع مقدس آنرا منع کرده است. به عبارت دیگر افعال و اقوالی جرم تلقی می شوند که مغایر با احکام یا اوامر و نواهی باری تعالی باشند به طوری که در آیه دوازدهم سوره مائده «يَجْرِمَنَّكُمْ» به معنای کارهای زشت و ناپسند وارد شده است و نیز لفظ «مجرمین» در آیه چهل و هشتم از سوره قمر نیز ناظر به اعمال و رفتار زشت کسانی است که در گمراهی به سر می برند. همین معنا را می توان از آیاتی که در باب انواع جرایم مشمول است قصاص نفس، قصاص عضو، دیه، حد زنا، حد قذف، حد سرقت در قرآن کریم وارد شده است استشهاد نمود.

فلسفی: جرم به معنای هر کار ممنوعی است که انجام آن موجب ضرر گردد. اگر کاری را که کسی انجام داده، در جامعه معین، مخالف شدید با قوانین اخلاقی و شریعت داشته باشد، بزه نامیده می شود و اگر مخالفت آن با این قوانین شدید نباشد، گناه یا جنا نامیده می شود.^۹

حقوق (قانون): جرم عبارت است از هر فعل یا ترک فعلی که در قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد.^{۱۰}

^۷ - جُر، فرهنگ لاروس، ص ۷۳۹.

^۸ - گرجی، مقالات حقوقی، ص ۵۸.

^۹ - صلیبا، فرهنگ فلسفی، ص ۳۸.

^{۱۰} - ماده ۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۰۵/۸

آسیب اجتماعی در لغت و اصطلاح

معنای لغوی

واژه آسیب در لغت نامه دهخدا به معنی زخم، کوب و ضرب بیان شده است.^{۱۱}

معنای اصطلاحی

در دایره المعارف علوم اجتماعی آمده است: هر پدیده نامطلوب و مضر در سلامت جامعه (نظیر جنایت، جرم و ارتشا) را آسیب اجتماعی می نامند. مفهوم آسیب شناسی از علوم زیستی گرفته شده است. یعنی مطالعه بی سامان ها و آسیب های اجتماعی مانند فقر، بیکاری، تبهکاری و غیره همراه با علل و عوامل و شیوه های درمان آن و همچنین شرایط بیمارگونه و نابهنجار اجتماعی را آسیب اجتماعی گویند.^{۱۲}

۱- جرایم و مفاسد در عصر بعثت و هجرت

۱-۱ جرایم و مفاسد در عصر بعثت

جلوه های برجسته ی مفاسد اجتماعی در عصر بعثت عبارت اند از: زنا میگزاری، سرقت، قتل، قمار رفتار تحقیرآمیز و ظالمانه با زن بی حجابی و چشم چرانی اختلاف و تفرقه، غیبت، تهمت، دروغ، ریا و... که در این جا جرایم یا به تعبیر دیگر مفاسد جوارحی رایج عصر بعثت به طور مختصر مورد بحث قرار میگیرد.

۱-۱-۱ سرقت

قرآن درباره ی تعدادی از مفاسد فوق می فرماید:

وَيَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ
أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِيَنَّكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْنَهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ
غَفُورٌ رَحِيمٌ: ای پیامبرا هنگامی که زنان مؤمن نزد تو می آیند و با تو بیعت می کنند که چیزی را شریک خدا
قرار ندهند دزدی و زنا نکنند فرزندان خود را نکشند تهمت و افترای پیش دست و پای خود نیاورند و در هیچ
کار شایسته ای مخالفت از فرمان تو نکنند با آنها بیعت کن و برای آنان از درگاه خداوند آمرزش بطلب که خداوند
آمرزنده و مهربان است. همانگونه که ملاحظه می شود یکی از جرایم و مفاسدی که در آیه بدان اشاره شده
سرقت است. این آیه در روز فتح مکه نازل شده و اشاره به بیعت زنان با پیامبر اکرم (ص) دارد در تفسیر مجمع
البیان در ذیل آیه ی شریفه آمده است: در روز فتح مکه وقتی پیامبر را از بیعت با مردان فارغ شد در حالی که

^{۱۱} - دهخدا، لغت نامه، ص ۱۴۴

^{۱۲} - ساروخانی، درآمدی بر دایره المعارف علوم اجتماعی، ص ۵۹

وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ^{۴۵} " دعوت به صبر و عفو می‌کند و در جای دیگر ضمن تشریح حکم قصاص وارثین مقتول را برادر قاتل معرفی نموده و آنها را به عفو و گذشت از بزهکار فرا می‌خواند^{۴۶}. سیره ی عملی پیامبر (ص) دقیقاً بر اساس آیات فوق تنظیم شده است. در روایتی از قول پیامبر آمده است که روز قیامت که تمامی امت‌ها در محضر حضرت احدیت حاضر می‌شوند منادی ندا می‌دهد کسانی که اجر و پاداشی نزد خداوند دارند به پا خیزند. پس قیام نمی‌کنند مگر گروهی که از ظلم و ستمی که بر آنان رفته چشم پوشی کرده اند^{۴۷}.

۲-۲-۳ سیره پیامبر در برخورد با جرایم بعد از ثبوت حرم

الف) قاطعیت در اجرای حدود الهی

با وجود موارد زیادی از مدارا، در رفتار و سیره نبوی در مقابله با جرایم نمونه های برخورد انعطاف ناپذیر نیز در سیره ی عملی پیامبر وجود دارند تاریخ به خوبی شاهد رفتارهای قاطعانه ی پیامبر که در حفظ اهداف و اصول نهضت اسلامی است اصولی مانند ، عدالت، ظلم ستیزی مبارزه با شرک و مفسد و جرایم در سیره ی نبوی موردی یافت نمی‌شود که به تعطیلی حدود الهی منجر شود و ایشان ذره ای انعطاف نشان داده باشند و در اجرای حدود حتی اجازه ی شفاعت نمی‌دادند.

امام باقر(ع) در روایتی می‌فرماید: ام سلمه همسر پیامبر اکرم(ص) کنیزی داشت که سرقت کرده بود. کسانی که مال آنها غارت شده بود. حضور رسول خدا(ص) آمدند تا آن کنیز را مجازات کند. ام سلمه درباره ی کنیز خود نزد پیامبر اکرم(ص) شفاعت کرد آن حضرت فرمود: این حدی است از حدود الهی که نباید تعطیل شود سپس دست کنیز را قطع کرد^{۴۸}. بنابراین از نظر اسلام اقدام مخالفان اگر منافع شخصی انسان را به خطر اندازد و عفو و مدارا ظلم پذیری و ذلت نباشد شایسته است انسان شیوه ی مدارا و تساهل در پیش بگیرد اما اگر اقدام مخالفان در تعارض با حدود الهی باشد چون رعایت حدود الهی مقدم بر شخصیت ، انسانی و انسانیت انسان در گرو رعایت حقوق الهی است مسامحه جایی ندارد و باید به اقدام عملی روی آورد مهمترین اقدام عملی که در اسلام تأکید فراوانی بر آن شده امر به معروف و نهی از منکر است که دارای شروط و مراحل است و کمترین ثمره ی آن نظارت عمومی و حراست از احکام و حدود الهی است حضرت علی (ع) می‌فرمایند مسلمانی که شکسته شدن حدود الهی را ببیند اما واکنشی از خود نشان ندهد. مرده ای است بین زندگان مهمترین وظیفه ی حکومت اسلامی و فلسفه ی تأسیس آن اجرای احکام و حدود الهی است؛ از این رو، برخورد قاطع پیامبر به عنوان حاکم

^{۴۵} - نحل : ۱۲۶

^{۴۶} - بقره : ۱۷۸

^{۴۷} - عباسی قمی ، سفینه البحار، ج ۲ ص ۲۰۸

^{۴۸} - وسائل شیعہ، ج ۱۸ ، ص ۳۳۳

اسلامی در صدر اسلام با متخلفان را شاهدیم و در آیات قرآن نیز بر اجرای احکام و حدود الهی تأکید شده است؛ مانند اجرای حد زن و مرد زناکار شارب خمر و سارق^{۴۹}.

ب) عدم تسامح در عدالت اجتماعی و حقوق مردم

هدف کلی ادیان الهی برقراری موازین عدالت اجتماعی است تا زمینه ی تکامل اخلاقی و معنوی همه ی افراد پدید آید در مواردی که حقوق شخصی مطرح است میتوان تسامح نمود اما جایی که عدالت اجتماعی و حقوق افراد دیگر مطرح است تسامح در کار نیست و باید با قاطعیت برخورد نمود. نمونه های متخلفان اجتماعی که از سوی پیامبر و ائمه اطهار و برخوردایی با آنان شده عبارت اند از: غارتگران اموال بیت المال که به شدت با آنان برخورد می شد به خصوص دستورها و توبیخ های فراوانی از دوران حکومت امام علی^(ع) نسبت به والیان متخلف رسیده است^{۵۰}. اخلاکگران امنیت اجتماعی که هم بعد مادی امنیت اجتماعی را شامل می شود (مانند سرقت) و هم بعد معنوی و فکری امنیت جامعه را که ارتداد و بدعت نمونه های اخلاک امنیت فکری جامعه اند.

ج) در قصاص

دانشمندان اسلامی به تبعیت از ارشاد قرآن و روایات اهل بیت جایگاهی بس عظیم برای اصلاح ذات البین در نظر گرفته اند.

فقه های امامیه اعطای زکات برای اصلاح میان دو یا چند نفر و رفع خصومت و اختلاف میان آنها را جایز شمرده اند فقه های اهل سنت نیز با شمول عنوان «غارمون» بر شخصی که برای اصلاح ذات البین گام برداشته و از این رهگذر متحمل زبان و خسارت شده وی را مستحق دریافت زکات می دانند دروغ که از گناهان کبیره محسوب میشود در راه اصلاح ذات البین قبح خود را از دست می دهد و گفتار شخص مصلح هر چند خلاف واقع باشد دروغ به حساب نمی آید همچنین فقها اصلاح ذات البین را جزو اولین خیراتی می دانند که شایسته است انسان برای انجام دادن آن سجده ی شکر به جای آورد.^{۵۱}

نتیجه گیری

درهدف پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله وسلم) از مبارزه با مفسدات اجتماعی، رساندن انسان و جامعه بشری به فلاح و رستگاری است. برخی روش های مهمی که پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم) در مبارزه با جرایم و مفسدات اجتماعی و هدایت مردم انجام می دهند، عبارتند از: تعلیم و تربیت مردم، مبارزه با خرافات، مدارا و گذشت، مبارزه با فقر به عنوان اقدامی برای پیش گیری از جرم و گناه، مجازات و اجرای حدود الهی و... این پژوهش

^{۴۹} - عبدالمحمّدی، تساهل و تسامح از دیدگاه قرآن و عترت، ص ۱۵

^{۵۰} - وسائل الشیعه، جلد ۲۸، باب ۱، ص ۳۰۱، ج ۳۴۸۳۵

^{۵۱} - خویی، مدینه العلم، ج ۱، ص ۱۷۸

مشخص شد که پیامبر (ص) ضمن برخورد با آسیب‌های اجتماعی، سیاست‌های لازم در تقویت جامعه را در پیش گرفتند. و در حوزه عوامل سیاسی نیز، با تقویت دولت در سایه و اجرای سیاست‌های فقرزدایی، برقراری عدالت، مبارزه با برخی مظاهر فساد و ارائه الگوی زندگی اجتماعی با دو رویه فرهنگی کردن دین و دینی کردن فرهنگ، اهداف خود را پیش بردند.

۱- آنچه از سیره پیامبر چه در بعد تخفیف و عفو و گذشت و چه در بعد جرم انگاری و روش رسیدگی به جرایم و چه در بعد اجرای مجازات به دست می آید، جملگی دلالت بر حتمیت و وجود دارد.

۲- سیره ی پیامبر و در دوران هجرت غالباً مبتنی بر تبلیغ و ارشاد و آموزش و به طور کلی برخوردهای غیر قهری و غیر کیفری است.

۳- در دوران هجرت سیره حضرت در مقابله با جرایم قبل از اثبات، جرم پذیرش جهل به حکم و موضوع و آسان گیری بر متهم و سختگیری در اثبات جرم است.

۴- در دوران هجرت سیره حضرت در برخورد با جرایم حدی اثبات شده و جرایم اجتماعی و اقتصادی غالباً مبنی بر قاطعیت است.

۵- در دوران هجرت سیره حضرت در جرایم حق الناسی اثبات شده مبتنی بر صلح و سازش و عفو و گذشت است.

پیشنهادهای پژوهشی

به طلاب و محققین پیشنهاد می‌شود در انجام پژوهش به موضوع سیره نبوی در متون تاریخی سه قرن نخست هجری مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد.

در مواجهه با جرایم و آسیب‌های اجتماعی از نظر امام خمینی

منابع و مأخذ

۱. قرآن کریم
۲. ابن شهر آشوب مازندرانی، مناقب آل ابی طالب، ج ۱، ص ۱۴۶، انتشارات علامه، قم، چاپ اول، ۱۳۷۹ق.
۳. ادوارد جموری، انگیزش و هیجان، ص ۱۰۱، ترجمه: براهنی، محمدتقی، شرکت سهامی چهر، ۱۳۶۳ش.
۴. جرّ،خلیل، فرهنگ لاروس، ترجمه سید حمید طبیبیان، جلد ۱، تهران: موسسه انتشارات امیر کبیر، چاپ ششم، ۱۳۷۵ ه. ش
۵. داودی، محمد، اخلاق اسلامی (مبانی و مفاهیم)، ص ۱۶۹، دفتر نشر معارف، قم، ۱۳۸۷ش.
۶. داودی، محمد، اخلاق اسلامی (مبانی و مفاهیم)، ص ۱۷۰-۱۶۹، دفتر نشر معارف، قم، ۱۳۸۷ش.

۷. دهخدا، علی اکبر، *لغت نامه*، تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چاپ دوازدهم، ۱۳۷۷ ه.ش.
۸. ساروخانی، باقر، *درآمدی بر درایرالمعارف علوم اجتماعی*، تهران: انتشارات کیهان، ۱۳۷۰ ه.ش.
۹. ساریخانی، عادل، سیره نبوی در مقابله با جرایم و مفاسد اجتماعی، مجله تخصصی فقه و اصول، ص ۲۷ - ۵۴، پاییز و زمستان ۱۳۸۵.
۱۰. سعادت، احمد، *اسلام و جاهلیت*، تهران: [مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی \(ص\)](#)، چاپ یکم، ۱۳۹۵ ه.ش.
۱۱. صلیبا، جمیل، *فرهنگ فلسفی*، ترجمه منوچهر صانعی دره بیدی، تهران: انتشارات حکمت، ۱۳۶۶ ه.ش.
۱۲. طباطبائی، محمد حسین، *تفسیر المیزان*، ترجمه موسوی همدانی، تهران: رجا، ۱۳۷۶ ه.ش.
۱۳. عبدالمحمدی، حسین، *تساهل و تسامع از دیدگاه قرآن و عترت*، تهران: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، چاپ اول، ۱۳۹۱ ه.ش.
۱۴. عمید، حسن، *فرهنگ فارسی عمید*، تهران: موسسه انتشارات امیر کبیر، چاپ سوم، ۱۳۶۰ ه.ش.
۱۵. قطب الدین راوندی، سعید بن عبدالله، الخرائج و الجرائح، ج ۱، ص ۸۸ - ۸۹، و ج ۲، ص ۸۸۶، مؤسسه امام مهدی، قم، چاپ اول، ۱۴۰۹ ق.
۱۶. قمی، عباس، *سفینه البحار و مدینه الحکم والآثار*، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۷۴ ه.ش.
۱۷. کلینی، محمد ابن یعقوب، *اصول کافی*، ترجمه محمد باقر کمره‌ای، قم: انتشارات اسوه، چاپ سوم، ۱۳۷۵ ه.ش.
۱۸. گرجی، ابوالقاسم، *مقالات حقوقی*، جلد اول، تهران: موسسه چاپ و تکثیر دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۵ ه.ش.
۱۹. ماده ۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۰۵/۸
۲۰. مثولتز، دوان، روان شناسی کمال، ص ۱۲۵، ترجمه خوشدل، گیتی، نشر نو، تهران، ۱۳۶۲ ه.ش.
۲۱. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۳۴۳ - ۳۴۴، دار احیاء التراث العربی، بیروت، چاپ دوم، ۱۴۰۳ ق.
۲۲. مجلسی، محمدباقر؛ بهبودی، محمدباقر، *بحار الانوار*، تهران: انتشارات اسلامی، چاپ سوم، ۱۳۷۵ ه.ش.
۲۳. مکارم شیرازی، *تفسیر نمونه*، تهران: انتشارات امام علی بن ابی طالب (ع) ۱۳۸۷ ه.ش.
۲۴. نجفی، محمدحسن، *جواهر الکلام*، قم: [جامعه مدرسین قم](#)، ۱۳۸۸ ه.ش.
۲۵. نهج البلاغه

۲۶. نوعی، غلامرضا، *مدارا با مخالفان در قرآن و سنت*، گیلان: انتشارات کتاب مبین، چاپ اول، ۱۳۸۰
ه.ش